

УДК 159.9

*Олександр Миколайович Черненко, канд. мед. н., доц., доц., каф.
(ORCID 0000-0002-8621-3175)*

*Кирило Михайлович Пасинчук, канд. пед. н., доц., каф.
(ORCID 0000-0002-6007-834X)*

Ірина Юріївна Фільчук, викладач каф. (ORCID 0009-0008-2228-0425)

*Аліна Миколаївна Коломоєць, викладач каф. (ORCID 0009-0008-6073-466X)
Національний університет цивільного захисту України*

ДІТИ ТА ВІЙНА: ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ

У статті здійснено теоретичне осмислення психологічних наслідків війни для дітей як однієї з найбільш уразливих соціальних груп. Визначено, що війна належить до найбільш руйнівних чинників, які дестабілізують психічний розвиток дитини, порушують природний процес її особистісного становлення та негативно впливають на емоційну, когнітивну, поведінкову й соціальну сфери розвитку. Охарактеризовано ключові ризики для психічного здоров'я дітей в умовах воєнних дій, вимушеного переміщення, втрати близьких, руйнування звичного життєвого середовища, тривалого перебування в ситуації небезпеки та надмірного інформаційного навантаження [2; 3; 5]. Показано, що перебування в умовах постійної загрози, розрив соціальних зв'язків, дестабілізація сімейного й освітнього середовища, дистанційне навчання та тривалий стрес суттєво підвищують ризик розвитку психоемоційних порушень у дітей різного віку.

Узагальнено основні прояви психотравматизації, серед яких тривожність, депресивні стани, нав'язливі спогади, порушення сну, емоційна нестабільність, агресивність, труднощі концентрації уваги, зниження навчальної мотивації, соціальна ізоляція та порушення адаптації.

Розкрито специфіку первинних і вторинних викликів психологічному благополуччю дітей, де первинні пов'язані з безпосереднім переживанням небезпеки, втрат, обстрілів і руйнувань, а вторинні – з деформацією середовища розвитку, ослабленням системи підтримки, погіршенням психоемоційного стану батьків, труднощами дистанційного навчання та порушенням стабільності повсякденного життя [3; 7].

Обґрунтовано, що війна впливає не лише на емоційний стан дитини, а й на формування її уявлень про безпеку, довіру, власну значущість і майбутнє, а тому її наслідки мають довготривалий характер і можуть проявлятися навіть після завершення бойових дій [7; 8].

У центрі уваги перебувають роль сім'ї, освітнього середовища, психологічних служб, а також національних і міжнародних програм підтримки дітей, які переживають воєнну травму. Проаналізовано сучасні підходи до психологічної допомоги та психосоціальної підтримки дітей, зокрема кризове консультування, когнітивно-поведінкову терапію, арт-терапію, анімалотерапію, групові форми підтримки та програми психологічного відновлення. Наголошено на необхідності міждисциплінарної взаємодії систем освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та громадських ініціатив у створенні комплексної системи допомоги дітям у воєнний і післявоєнний періоди.

Зроблено висновок, що ефективна підтримка дітей повинна поєднувати кризове втручання, розвиток резильєнтності, підтримку батьків, адаптацію освітнього середовища та довготривалий психосоціальний супровід, спрямований на відновлення адаптивних ресурсів дитини та забезпечення умов для її повноцінного розвитку.

Ключові слова: діти, війна, психічне здоров'я, психологічна травма, стрес, посттравматичні реакції, психосоціальна підтримка, реабілітація, освітнє середовище, резильєнтність.

Вступ. Війна належить до найнебезпечніших чинників, що дестабілюють психічний розвиток дитини та порушують природний хід її особистісного становлення [1; 5]. Перебування в умовах постійної загрози, вимушена зміна місця проживання, втрата звичного середовища, розрив соціальних зв'язків, надлишковий інформаційний тиск і тривалий стрес істотно підвищують імовірність виникнення психоемоційних розладів у дітей різного віку [4; 8]. У реаліях російсько-української війни ця проблема виходить за межі суто психологічного виміру, охоплюючи також правовий, медичний, освітній і соціальний аспекти [1]. Саме тому вивчення психологічних наслідків війни для дітей та розроблення дієвих форм допомоги набуває особливої наукової й практичної ваги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика впливу війни на психічне здоров'я дітей посідає важливе місце як у вітчизняному, так і в зарубіжному науковому дискурсі [2]. Українські дослідники зосереджують увагу на проявах стресу, травматизації, емоційної дестабілізації, втрати відчуття безпеки та деформації розвитку дитини в умовах війни [1]. Водночас міжнародні джерела дозволяють ширше оцінити масштаби цієї проблеми. Зокрема, за результатами дослідження, опублікованого в *JAMA Pediatrics*, серед 8096 українських підлітків 32% мали ознаки помірної або тяжкої депресії, 17,9% - тривоги помірного або тяжкого ступеня, а 35% - клінічно

значущої психологічної травматизації; крім того, у підлітків, які безпосередньо зазнали воєнного впливу, частіше виявлялися симптоми психічних порушень [6].

UNICEF у програмному брифі 2025 року також підкреслює, що повномасштабна війна в Україні спричинила масштабну кризу психічного здоров'я, подолання якої потребує міжсекторального підходу із залученням систем освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та громадських сервісів [10].

Мета статті. Мета статті полягає у теоретичному аналізі психологічних наслідків війни для дітей, визначенні основних проявів травматизації дитячої психіки, характеристиці чинників ризику та захисту, а також у обґрунтуванні актуальних напрямів психологічної допомоги й реабілітації дітей у воєнний та післявоєнний періоди [1; 6; 8].

Війна в Україні, що триває з 2014 року, стала джерелом тяжкого травматичного досвіду для мільйонів громадян, серед яких значну частину становлять діти та підлітки, котрі або безпосередньо перебували, або й досі перебувають у зонах бойових дій [1; 3; 5]. Події війни супроводжуються руйнуванням житла, насильством, примусовими переміщеннями, пораненнями, смертями мирного населення, викраденнями, тортурами та іншими тяжкими злочинами, що особливо гостро відображаються на найбільш незахищених категоріях населення, зокрема на дітях [3]. Досвід держав, які переживали збройні конфлікти, свідчить, що суттєва частина населення після війни

стикається з негативними наслідками для психічного здоров'я, а певна частка людей переживає їх у середньому або тяжкому ступені [5; 7].

Діти є особливо вразливими до воєнного впливу через підвищену емоційну чутливість, нестійкість психіки, залежність від зовнішнього середовища та значущих дорослих [1; 5]. За таких умов війна позбавляє дитину базового відчуття захищеності, підриває внутрішню стабільність та створює реальну загрозу її психічному здоров'ю [1]. У правовому полі дитиною вважається особа віком до 18 років, якщо законодавством не визначено інше, а права дитини охоплюють необхідні умови для її повноцінного існування та розвитку [3].

Водночас війна супроводжується систематичним порушенням цих прав. Йдеться про вбивства і каліцтва дітей, сексуальне насильство, депортацію, викрадення, незаконне переміщення, втягнення у воєнні дії, руйнування закладів освіти й охорони здоров'я, а також перешкоджання евакуації та обмеження доступу до гуманітарної допомоги. Такі дії мають ознаки міжнародних злочинів щодо українських дітей і не підлягають строку давності. Хоча національне й міжнародне право передбачають механізми захисту прав дитини у воєнний час, їхня реалізація суттєво ускладнюється, коли одна зі сторін конфлікту відмовляється виконувати свої зобов'язання [5]. Попри це, міжнародний і внутрішньодержавний правовий механізм реагування на злочини проти дітей уже діє [1; 3].

В умовах війни держава та міжнародна спільнота вживають заходів, спрямованих на захист дітей: організовуються евакуація, надання

медичної та гуманітарної допомоги, тимчасовий прихисток, доступ до освіти та соціальної підтримки [5]. Також фіксуються злочини проти цивільного населення, зокрема проти дітей, ведеться облік внутрішньо переміщених осіб, біженців та осіб, які отримали тимчасовий захист [3]. У цьому контексті важливим є положення про те, що в період збройного конфлікту держави мають посилювати координацію щодо задоволення потреб дітей і підлітків, сторони конфлікту зобов'язані дотримуватися норм захисту дитинства, а уряди повинні забезпечувати безпечний і безперервний освітній процес [3].

З позицій психології вплив війни на дитину слід розглядати як об'єктивну соціальну реальність, яка змінює її психічне функціонування і створює підґрунтя для довготривалих емоційних, поведінкових і когнітивних проблем [4; 5]. Саме тому особливої ваги набувають міждисциплінарні дослідження дитячого розвитку в умовах війни та в післявоєнний період, а також впровадження практичних моделей психологічної підтримки [3; 4; 5].

До найбільш характерних проявів психотравматизації у дітей належать безпосередній або опосередкований контакт із загрозою життю, нав'язливі спогади, кошмари, флешбеки, виражені фізіологічні реакції, уникнення нагадувань про травматичну подію, негативні зміни в емоційній сфері та мисленні, підвищена дратівливість, порушення сну, труднощі концентрації уваги та стійке погіршення функціонування у важливих сферах життя. Ознакою тяжкого стану є тривале збереження цих симптомів упродовж більше ніж

одного місяця та їхній істотний вплив на щоденну активність дитини [8].

У науковому плані доцільно розмежовувати первинні та вторинні виклики психологічному благополуччю дітей, які спричинені війною [2; 4]. Первинні пов'язані з прямим переживанням небезпеки, руйнування, смерті, втрат і травматичних образів. Вторинні мають переважно соціальний характер і стосуються деформації середовища розвитку дитини, ослаблення системи підтримки, порушення звичних умов навчання, спілкування та повсякденного функціонування [2; 4]. До первинних наслідків належать гострі стресові реакції, поширення психоемоційних і поведінкових порушень, а також зниження пізнавальної продуктивності, що ускладнює навчальну діяльність [1; 4; 5]. Вторинні проблеми виявляються у дестабілізації психоемоційного стану батьків, руйнуванні освітнього простору, соціальній ізоляції та труднощах дистанційного навчання [2; 4].

Подолання негативних наслідків війни для дітей потребує як загальних, так і спеціальних психологічних заходів [2; 4; 7]. До загальних варто віднести підвищення психологічної компетентності педагогів і батьків, адаптацію освітніх програм до когнітивних та емоційних особливостей дітей, які пережили травматичний досвід, посилення частки синхронної взаємодії в дистанційному навчанні, а також включення в освітній зміст компонентів, спрямованих на розвиток соціально-емоційних, комунікативних і медійних навичок [2; 4]. У сучасних умовах саме шкільні психологічні служби часто виконують

головну функцію системної підтримки дітей, хоча їхні ресурси значно обмежені [2; 4].

Складність ситуації полягає в тому, що на психологічні служби освіти покладено значно ширший спектр завдань, ніж раніше: робота з дітьми, які пережили обстріли, супровід внутрішньо переміщених осіб, допомога родинам у кризі, підтримка педагогів, які самі перебувають у стані виснаження [4; 7]. За таких умов одних лише шкільних психологів недостатньо, тому важливого значення набуває діяльність волонтерських команд, громадських психологічних ініціатив і спеціалізованих програм підтримки [4; 7].

Серед практичних заходів, які є найбільш необхідними в роботі з дітьми, що постраждали від війни, слід виокремити: підвищення психологічної грамотності педагогів, батьків і опікунів; адаптацію методик навчання до посттравматичного досвіду дітей різного віку; розвиток навичок соціально-емоційної взаємодії, комунікації, управління конфліктами та медіаграмотності; заохочення дітей до колективних форм просоціальної активності; а також залучення їх до психологічно безпечних ритуалів ушанування пам'яті загиблих [2; 4]. Такі практики здатні не лише підтримувати дитину, а й частково компенсувати наслідки тривалої нестабільності, ізоляції та дистанційного навчання [2; 4].

На сьогодні в Україні функціонує низка програм і таборів, орієнтованих на психологічне відновлення дітей, які постраждали від війни [4; 7]. Одним із прикладів є програма «Фокус», створена для допомоги дітям у подоланні наслідків воєнної травми. У межах цієї

програми діти проходять групову та індивідуальну терапію, а робота здійснюється за участю спеціалістів, які мають підготовку у сфері дитячої травми [4]. Застосовуються когнітивно-поведінкова терапія, арт-терапія, анімалотерапія, а також інші форми індивідуалізованої психологічної допомоги [4]. Основою ефективного відновлення є структурованість середовища, чіткий розпорядок дня, створення відчуття безпеки, постійна підтримка, ігрова діяльність, нормалізація емоційних станів і поступове відновлення адаптивних форм поведінки [4; 7].

Таким чином, психологічний стан українських дітей в умовах війни залишається вкрай складним і потребує системної уваги. Воєнні дії та супутні несприятливі умови можуть зумовлювати розвиток тривоги, депресивних станів, агресивності, труднощів зі сном, зниження самооцінки, порушень концентрації уваги та інших форм психічного неблагополуччя [2]. Водночас погіршення доступу до освіти, медицини, безпечного побутового середовища й стабільного сімейного життя посилює ці ризики [7]. Для успішної реабілітації важливими є не лише професійні втручання, а й розвиток у самих дітей навичок спілкування, критичного та творчого мислення, глобального громадянства, медіа- та інформаційної грамотності [2; 4; 5].

Наведені положення потребують подальшого поглибленого аналізу з огляду на сучасні дані про психологічний розвиток дитини в умовах тривалого воєнного стресу [3]. Дитяча психіка розвивається за умови відчуття безпеки, стабільної прив'язаності, передбачуваного

способу життя та якісного емоційного контакту з близькими дорослими [2; 5]. Війна руйнує ці фундаментальні умови, а тому її наслідки виходять далеко за межі окремих реакцій страху чи тривоги. Вони відображаються у зміні ставлення дитини до світу, себе, майбутнього, власної значущості та здатності впливати на події. Саме тому воєнну травму в дитячому віці доцільно розуміти як порушення не лише емоційної рівноваги, а й самого процесу розвитку [5; 7].

Психологічні наслідки війни мають виразну вікову специфіку. У ранньому віці вони нерідко виявляються через регресивну поведінку, соматичні симптоми, порушення сну, страх розлуки та підвищену залежність від дорослих. У молодшому шкільному віці більш типовими є зростання тривожності, погіршення навчальної мотивації, труднощі концентрації уваги, емоційна нестабільність [6]. Підлітки ж частіше демонструють депресивні реакції, агресивність, відчуття безнадійності, соціальне відчуження, девіантні тенденції та кризу життєвих перспектив. Усе це вимагає диференційованого підходу до психологічної допомоги залежно від віку, рівня розвитку та індивідуального досвіду дитини.

Важливо враховувати, що психотравмуючий ефект війни для дитини часто посилюється через стан дорослих, які перебувають поруч. Виснаження, тривожність, депресивні стани або емоційна дезорганізація батьків знижують їхню здатність бути для дитини опорою. Унаслідок цього дитина переживає не лише саму війну, а й ослаблення того середовища, яке зазвичай має забезпечувати їй захист.

Саме тому допомога дітям має поєднуватися з підтримкою батьків, опікунів і близького оточення [3].

Особливої уваги потребує освітнє середовище. У воєнний час школа виступає не лише місцем навчання, а й простором стабілізації, соціалізації, відновлення відчуття порядку й належності до спільноти [4]. Проте війна порушує і цю систему: частина дітей навчається дистанційно, втрачає регулярний контакт із педагогами та однолітками, стикається з перевтомою, емоційним виснаженням і освітніми втратами [7]. Відтак виникає потреба в адаптації освітнього процесу до психо-емоційного стану дитини, зменшенні надмірного тиску та посиленні підтримувальної ролі педагогів [2; 4].

Масштабне міжнародне дослідження підтверджує високий рівень психічного навантаження серед українських підлітків: у значної частини респондентів виявлено симптоми депресії, тривоги, клінічно значущої травматизації, розладів харчової поведінки та ризиків, пов'язаних із вживанням психоактивних речовин [6]. Отже, наслідки війни для дітей не варто сприймати як короткочасну реакцію на надзвичайну подію. Йдеться про довготривалі ризики для емоційного стану, поведінки, самооцінки, стилю міжособистісних стосунків та особистісного розвитку. Особливо небезпечною є комбінація травматичного досвіду з освітніми втратами, переміщенням, соціальною ізоляцією та недостатнім доступом до фахової допомоги [1; 9].

Водночас не всі діти однаково реагують на війну, що актуалізує проблему резильєнтності. Певну захисну роль відіграють стабільні емоційні зв'язки, підтримувальна

атмосфера в сім'ї, чіткий режим, присутність надійного дорослого, участь у груповій діяльності, доступ до освіти, творчості й просоціальної активності. Тому сучасні програми допомоги мають бути спрямовані не лише на зменшення симптоматики, а й на посилення внутрішніх і зовнішніх ресурсів дитини, формування її адаптивності, здатності до саморегуляції та відновлення відчуття власної спроможності [2; 7].

UNICEF наголошує, що ефективна відповідь на кризу дитячого психічного здоров'я в Україні повинна мати системний характер і будуватися як стійка екосистема підтримки, у якій поєднуються освітні, медичні, соціальні та громадські ресурси [10]. У практичному вимірі це означає необхідність переходу від фрагментарної допомоги до багаторівневої системи супроводу: від підвищення психологічної грамотності батьків і педагогів - до спеціалізованих форм роботи з дітьми, які мають тяжкі травматичні переживання або виражені психо-емоційні порушення [4].

Не менш важливим є створення для дитини безпечного повсякденного простору. Йдеться не лише про терапевтичну допомогу, а й про наявність режиму, стабільних ритуалів, передбачуваності, можливості висловлювати почуття, підтримки з боку дорослих, контактів із ровесниками, участі в навчанні, грі, творчості, спорті та житті громади [1]. Саме таке середовище сприяє не ситуативному, а глибокому психологічному відновленню.

Окрему увагу слід приділити інформаційному середовищу [3]. Діти переживають війну не лише через безпосередній досвід, а й через

постійний контакт із тривожним медіаконтентом - новинами, відео руйнувань, повідомленнями про загиблих і поранених. Надмірне інформаційне навантаження здатне підтримувати тривогу, виснаження, почуття безсилля та порушення сну [5]. У зв'язку з цим важливим напрямом профілактичної роботи є розвиток медіаграмотності, критичного мислення та навичок психологічної гігієни [2; 4; 5].

Особливо вразливими є діти, які пережили вимушене переміщення, втрату батьків, тривалу розлуку з рідними, інституційне влаштування або життя за кордоном без достатньої інтеграції [10]. Для них воєнний стрес поєднується з труднощами адаптації до нового середовища, мовним бар'єром, розривом соціальних зв'язків та переживанням самотності [5]. Робота з такими дітьми має поєднувати кризову допомогу з довготривалою соціально-психологічною адаптацією [10].

У післявоєнний період проблема психічного здоров'я дітей не втрапить актуальності. Частина наслідків може виявлятися із запізненням - через місяці або навіть роки після пережитих подій [4]. Це стосується як посттравматичних розладів, так і труднощів у формуванні довіри, побудові стосунків, професійному самовизначенні та плануванні майбутнього [6]. Тому система підтримки дітей має бути орієнтована не лише на період війни, а й на тривалий етап суспільного відновлення.

Висновки. Отже, війна становить собою потужний травматичний чинник, який глибоко порушує психологічне благополуччя дітей, деформує умови їхнього розвитку та

створює ризик довготривалих психічних порушень. Її вплив охоплює емоційну, когнітивну, поведінкову, соціальну та особистісну сфери, а тому не може бути зведений лише до окремих проявів страху чи стресу [5].

Наслідки війни для дітей мають як первинний, так і вторинний характер. Первинні пов'язані з безпосереднім переживанням небезпеки, втрат, руйнувань, обстрілів і переміщення, а вторинні - з дестабілізацією сімейного, освітнього, соціального та інформаційного середовища [2]. Саме ця багатомірність зумовлює потребу в комплексній, міждисциплінарній і довготривалій системі допомоги.

Ефективна психологічна підтримка дітей у воєнний час повинна спиратися на поєднання сімейних, освітніх, соціальних, медичних і громадських ресурсів. Найрезультативнішими є підходи, що поєднують кризове втручання, профілактику, розвиток резильєнтності, адаптацію освітнього простору, підтримку батьків та довготривалий психосоціальний супровід [5]. Перспективу подальших досліджень становить вивчення віддалених наслідків війни для дітей різних вікових груп, а також оцінка ефективності сучасних моделей допомоги в умовах воєнного та післявоєнного відновлення України.

Література

1. Борщ К. К. Особливості прояву стресу серед дітей в умовах війни. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія. Вип. №1. 2023. С. 47-51. <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2023.1.9>

2. Власова О. І., Шістко О. І. Чинники психологічного благополуччя дітей, які переживають втрату батьків в умовах війни. Габітус,. Вип. № 40. 2022. С. 77-82. <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2022.40.11>

3. Зливков В. Л., Лукомська С. О. Діти війни: теоретико-методичні і практичні аспекти психологічної допомоги: монографія. Київ–Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2022. 221 с.

4. Клименко І. Психологічні наслідки війни для дітей з нейропсихічними порушеннями: діагностика та реабілітація. Науковий часопис Українського державного університету імені М. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки. 2024. С. 15-24. [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series12.2024.25\(70\).02](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series12.2024.25(70).02)

5. Ніколайчук С. В. Захист прав дітей в умовах воєнного стану: проблеми теорії та практики. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2022. С. 94-105. <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2022-4-94-105>

6. Пророк Н. В. Особливості переживання травмівних подій війни

молодшими школярами в умовах воєнного стану. Вісник НАПН України. 2024. С. 1-5. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6225>

7. Слюсаревський М. М., Григоровська Л. В. Психологічна підтримка учасників освітнього процесу в умовах війни. Вісник НАПН України, Вип. № 4 (1). 2022. С. 1-7. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4129>

8. Яцина О. Ф. Вплив війни на психічне здоров'я: ознаки травматизації психіки дітей та підлітків. Наукові перспективи. Вип. № 7 (25). 2022. С. 554-567. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-7\(25\)-554-567](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-7(25)-554-567)

9. Goto R., Pinchuk I., Kolodezhny O., Pimenova N., Skokauskas N. Mental Health of Adolescents Exposed to the War in Ukraine. JAMA Pediatrics. 2024. Vol. 178, No. 5. P. 480-488. <https://doi.org/10.1001/jamapediatrics.2024.0295>

10. UNICEF. Mental Health and Psychosocial Support: Multisectoral Programming Promoting the Well-Being of Children and Their Families. Programme Brief. 2025.

Oleksandr Chernenko, Ph.D. in Medical, Associate Professor,

Associate Professor of the Department

Kyrylo Pasynchuk, Ph.D. in Pedagogical,

Associate Professor of the Department

Iryna Filchuk, Lecturer of the Department

Alina Kolomoiets, Lecturer of the Department

National University of Civil Protection of Ukraine, Cherkasy (Ukraine)

CHILDREN AND WAR: PSYCHOLOGICAL CONSEQUENCES

The article provides a theoretical understanding of the psychological consequences of war for children as one of the most vulnerable social groups. It is determined that war is among the most destructive factors that destabilize a child's mental development, disrupt the natural process of personality formation, and negatively affect the emotional, cognitive, behavioral, and social spheres of development. The study characterizes the key risks to children's mental health under conditions of military actions, forced displacement, loss of loved ones, destruction of the familiar

living environment, prolonged exposure to danger, and excessive informational pressure [2; 3; 5]. It is demonstrated that living under constant threat, the disruption of social ties, destabilization of the family and educational environment, distance learning, and prolonged stress significantly increase the risk of psycho-emotional disorders in children of different age groups.

The main manifestations of psychological traumatization are summarized, including anxiety, depressive states, intrusive memories, sleep disturbances, emotional instability, aggressiveness, difficulties with concentration, reduced learning motivation, social isolation, and adaptation disorders. The specifics of primary and secondary challenges to children's psychological well-being are revealed, where primary challenges are associated with the direct experience of danger, loss, shelling, and destruction, while secondary challenges involve the deformation of the developmental environment, weakening of support systems, deterioration of parents' psycho-emotional state, difficulties of distance learning, and disruption of everyday stability [3; 7].

It is substantiated that war affects not only the emotional state of the child but also the formation of perceptions of safety, trust, self-worth, and the future. Therefore, its consequences are long-term in nature and may manifest even after the end of hostilities [7; 8]. Particular attention is paid to the role of the family, educational environment, psychological services, as well as national and international support programs for children experiencing war-related trauma. Contemporary approaches to psychological assistance and psychosocial support for children are analyzed, including crisis counseling, cognitive behavioral therapy, art therapy, animal-assisted therapy, group support practices, and psychological rehabilitation programs.

The necessity of interdisciplinary cooperation among educational institutions, healthcare systems, social protection services, and public initiatives in creating a comprehensive system of assistance for children during wartime and the post-war period is emphasized. It is concluded that effective support for children should combine crisis intervention, resilience development, parental support, adaptation of the educational environment, and long-term psychosocial support aimed at restoring children's adaptive resources and ensuring conditions for their полноценного personal development.

Keywords: children, war, mental health, psychological trauma, stress, post-traumatic reactions, psychosocial support, rehabilitation, educational environment, resilience.

References

1. Borshch, K. K. (2023). Osoblyvosti proiavu stresu sered ditei v umovakh viiny [Features of stress manifestation among children in wartime conditions]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Psykholohiia*, 1, 47–51. <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2023.1.9> [in Ukrainian].
2. Vlasova, O. I., & Shistko, O. I. (2022). Chynnyky psykholohichnoho blahopoluchchia ditei, yaki perezhyvaiut vtratu batkiv v umovakh viiny [Factors of psychological well-being of children experiencing parental loss in wartime conditions]. *Habitus*, 40, 77–82. <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2022.40.11> [in Ukrainian].
3. Zlyvkov, V. L., & Lukomska, S. O. (2022). Dity viiny: teoretyko-metodychni i praktychni aspekty psykholohichnoi dopomohy [Children of war: Theoretical, methodological and practical aspects of psychological assistance]. Kyiv–Nizhyn: PP Lysenko M.M. [in Ukrainian].
4. Klymenko, I. (2024). Psykholohichni naslidky viiny dlia ditei z neiropsykhichnymy porushenniamy: diahnozyka ta reabilitatsiia

[Psychological consequences of war for children with neuropsychiatric disorders: Diagnostics and rehabilitation]. *Naukovyi chasopys Ukrainського derzhavnoho universytetu imeni M. Drahomanova. Seriiia 12. Psykholohichni nauky*, 25(70), 15–24. [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series12.2024.25\(70\).02](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series12.2024.25(70).02) [in Ukrainian].

5. Nikolaichuk, S. V. (2022). *Zakhyst prav ditei v umovakh voiennoho stanu: problemy teorii ta praktyky* [Protection of children's rights under martial law: Problems of theory and practice]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, 4, 94–105. <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2022-4-94-105> [in Ukrainian].

6. Prorok, N. V. (2024). *Osoblyvosti perezhyvannia travmivnykh podii viiny molodshymy shkoliaramy v umovakh voiennoho stanu* [Features of experiencing traumatic war events by primary school children under martial law]. *Visnyk NAPN Ukrainy*, 1–5. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6225> [in Ukrainian].

7. Sliusarevskyi, M. M., & Hryhorovska, L. V. (2022).

Psykholohichna pidtrymka uchasnykiv osvitnoho protsesu v umovakh viiny [Psychological support for participants in the educational process in wartime conditions]. *Visnyk NAPN Ukrainy*, 4(1), 1–7. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4129> [in Ukrainian].

8. Yatsyna, O. F. (2022). *Vplyv viiny na psykhhichne zdorovia: oznaky travmatyzatsii psykhyky ditei ta pidlitkiv* [Impact of war on mental health: Signs of psychological traumatization in children and adolescents]. *Naukovi perspektyvy*, 7(25), 554–567. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-7\(25\)-554-567](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-7(25)-554-567) [in Ukrainian].

9. Goto, R., Pinchuk, I., Kolodezhny, O., Pimenova, N., & Skokauskas, N. (2024). *Mental health of adolescents exposed to the war in Ukraine*. *JAMA Pediatrics*, 178(5), 480–488. <https://doi.org/10.1001/jamapediatrics.2024.0295> [in English].

10. UNICEF. (2025). *Mental health and psychosocial support: Multisectoral programming promoting the well-being of children and their families. Programme Brief*. [in English].

Дата першого надходження статті до видання: 20.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 31.05.2026